MILLIY QADRIYATLAR VA YOSHLAR XARAKTERIDA MILLIY O'ZLIK MUAMMOSI

NATIONAL VALUES AND THE ISSUE OF NATIONAL IDENTITY IN THE CHARACTER OF YOUTH

Muallif: Axmedova Aziza O'tkir qizi [1]
Affiliyatsiya: Madaniyat nazariyasi va tarixi. Madaniyatshunoslik ixtisosligi 1-bosqich tayanch doktoranti, Toshkent viloyati madaniyat boshqarmasi Madaniy faoliyatni rivojlantirish va xalq ijodiyoti sho'basi bosh mutaxassisi [1]
DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.23292877

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada yoshlar xarakterining shakllanishida milliy-madaniy qadriyatlarning o'rni madaniyatshunoslik nuqtayi nazaridan tahlil qilingan. Tadqiqotda milliy qadriyatlar tushunchasining mohiyati, ularning tarixiy ildizlari, xarakter shakllantirishdagi mexanizmlari, oila, ta'lim tizimi hamda san'at va adabiyotning tarbiyaviy roli ko'rib chiqilgan. So'rovnoma, intervyu, qiyosiy-tahliliy va kuzatish metodlari asosida olib borilgan tadqiqot natijalari keltirilgan bo'lib, ular oilaviy tarbiya yoshlar xarakteriga ta'sir qiluvchi ustuvor omil ekanligini ko'rsatadi. Globallashuv sharoitida milliy o'zlikni saqlash muammolari tahlil qilinib, davlat, ta'lim muassasalari, oila va yoshlarning o'ziga qaratilgan amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: Milliy-madaniy qadriyatlar, yoshlar xarakteri, tarbiya, oila instituti, ta'lim tizimi, globallashuv, milliy o'zlik, ma'naviyat

ABSTRACT

This article analyzes the role of national cultural values in shaping the character of young people from the perspective of cultural studies. The study examines the essence of the concept of national values, their historical roots, the mechanisms involved in character formation, and the educational role of the family, the education system, and art and literature. Based on research conducted using survey, interview, comparative-analytical, and observation methods, the results show that family upbringing is the predominant factor influencing the character of young people. Problems of preserving national identity under conditions of globalization are analyzed, and practical recommendations addressed to the state, educational institutions, families, and young people themselves have been developed.

Keywords: National cultural values, character of youth, upbringing, institution of the family, education system, globalization, national identity, spirituality

Kelajak avlodni ma'naviy barkamol etib tarbiyalash mustaqil O'zbekistonning ustuvor davlat siyosati yo'nalishlaridan biridir. Globallashuv jarayonlarining tobora kuchayib borish sharoitida milliy o'zlikni saqlab qolish zarurati yildan-yilga ortib borayotganligi sir emas, shu bilan birga o'zbek xalqining asrlar davomida shakllangan boy ma'naviy merosidan zamonaviy tarbiya jarayonida to'liq va tizimli foydalanilmayotgani muammoni dolzarblashtirmoqda.

Bugungi kunda yoshlar qadriyatlar tizimida ma'lum bo‘shliq va tafovutlar kuzatilmoqda: bir tomondan, an'anaviy qadriyatlar, ikkinchi tomondan, raqamli makon va xorijiy madaniyat ta'sirida shakllanayotgan yangi turmush tarzi o‘rtasida ziddiyat yuzaga kelmoqda. Shu bois milliy qadriyatlarning yoshlar xarakterini shakllantirishga ta'sirini ilmiy jihatdan chuqur o‘rganish, ushbu ta'sir mexanizmlarini aniqlash va amaliyotga tatbiq etish uchun asoslangan tavsiyalar ishlab chiqish dolzarb ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi. Shu boisdan, maqolamning asosiy maqsadi — milliy-madaniy qadriyatlarning yoshlar xarakteri shakllanishidagi o‘rnini nazariy va empirik jihatdan tahlil qilish, ularning ta'sir kanallarini aniqlash hamda amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Qadriyat tushunchasi madaniyatshunoslik fanida ma'lum bir xalq yoki jamiyat tomonidan avloddan-avlodga o‘tib keladigan, hayot tarzi, odob-axloq va ma'naviy kamolotni belgilovchi ijtimoiy-madaniy mezonlar majmui sifatida talqin etiladi. O‘rganish doirasida milliy qadriyatlar shartli ravishda uch yirik guruhga ajratib tahlil qilindi:

Ma'naviy qadriyatlar guruhiga din va e'tiqod, axloq va odob, insof va adolat hamda kattalarni e'zozlash kabi tushunchalar kiradi. Ijtimoiy qadriyatlar guruhi oila muqaddasligi, jamoatchilik, mehnat hurmati va mehr-muruvvat kabi jamiyat hayotini tartibga soluvchi me'yorlarni o‘z ichiga oladi. Madaniy qadriyatlar guruhi esa san'at va musiqa, til va adabiyot, urf-odatlar va milliy kiyim kabi moddiy va ma'naviy madaniyat namunalarini birlashtiradi. Ushbu uch guruh o‘zaro chambarchas bog‘liq bo‘lib, birgalikda yaxlit milliy-madaniy qadriyatlar tizimini tashkil etadi.

O‘rganish natijalari milliy qadriyatlar va xarakter shakllanishi o‘rtasida bevosita bog‘liqlik mavjudligini ko‘rsatadi. Ushbu jarayon quyidagi izchil zanjir orqali amalga oshadi: milliy qadriyatlar — tarbiya jarayoni — xulq-atvor namunalari — xarakter shakllanishi. Har bir milliy qadriyat muayyan xarakter xususiyatining shakllanishiga hissa qo‘shadi (1-jadval).

1-jadval

Milliy qadriyatlarning xarakter xususiyatlariga ta'siri

Milliy qadriyat	Shakllanadigan xarakter xususiyati
Mehnat va sabot	Qat'iylik, mas'uliyat, maqsadga intilish
Hurmat va ota-onani ulug‘lash	Kamtarlik, inobatlilik, bag‘rikenglik
Halollik va to‘g‘rilik	Vijdonlilik, ishonchlilik, axloqiy barqarorlik
Mehmondo‘stlik	Ochiqko‘ngillik, yaxshilik, ijtimoiy muloqot
Ilm va ma'rifat qadriyati	Bilimga intilish, ijodkorlik, tahliliy fikrlash

Oila bola shaxsi shakllanishining birinchi va eng muhim instituti, ya'ni “birinchi madrasa” hisoblanadi. O‘rganish davomida oilaviy tarbiyaning to‘rtta asosiy usuli aniqlandi. *Nasihat usuli* hayotiy tajriba va hikmatli so‘zlar orqali yo‘naltirishni, jumladan, ota-ona tarbiyasi va namunasi hamda buyuk bobolar hikoyalarini o‘z ichiga oladi. *Namuna usuli* kattalar xulq-atvorini ibrat sifatida ko‘rsatishga, jumladan, milliy ovqatlar, bayramlar va ona tili orqali mentalitetni singdirishga asoslanadi. *Mashq usuli* yaxshi odatlarni kundalik hayotda qayta-qayta bajarish, urf-odatlarga rioya qilish orqali mustahkamlaydi. *Rag‘batlantirish usuli* esa ijobiy xulq-atvorni maqtov va taqdirlash bilan qo‘llab-quvvatlaydi, shu jumladan, mehnat tarbiyasi va mas'uliyat hissini singdirishda muhim rol o‘ynaydi.

Madaniy qadriyatlar tarbiyasi ta'limning barcha bosqichlarida izchil davom etadi. Maktabgacha ta'lim bosqichida milliy o‘yinlar va qo‘shiqlar, bayramlar va an'analar, ona tili va folklor orqali dastlabki milliy tarbiya asoslari singdiriladi. Umumiy ta'lim bosqichida adabiyot va tarix darslari, madaniy tadbirlar, milliy qahramonlar ta'limi kabi yo‘nalishlar kuchaytiriladi. Oliy ta'lim bosqichida esa madaniyatshunoslik kurslari, ilmiy tadqiqotlar, madaniy loyihalar va milliy hunarmandchilik kabi chuqurlashtirilgan yo‘nalishlar amalga oshiriladi.

Milliy adabiyot, xalq musiqasi va tasviriy san'at yoshlar xarakterini shakllantirishning muhim vositalari hisoblanadi. Alisher Navoiy, Bobur, Cho‘lpon kabi mutafakkirlarning asarlari axloqiy tarbiyaning mustahkam asosini tashkil etib, vatanparvarlik hissi, mehnatsevarlik va ilmga intilishni shakllantiradi. Dutor, doira, g‘ijjak kabi milliy cholg‘u asboblari vositasida ijro etiladigan xalq musiqasi milliy ruh va his-tuyg‘ularni tarbiyalab, hissiy boylik, adolat va saxiylik kabi fazilatlarni singdiradi. Miniatyura, ganchkorlik va kashtachilik kabi tasviriy va amaliy san'at namunalari esa yaratuvchanlik va sabr-toqatni, shuningdek, estetik did va ijodiy fikrlashni rivojlantiradi.

Zamonaviy globallashuv sharoitida yoshlar xarakterining shakllanishiga bir qator tahdidlar ta'sir ko‘rsatayotganligi sir emas albatta. Bularga xorijiy madaniyat ta'sirining kuchayishi, internet va ijtimoiy tarmoqlar ta'sirining ortib borayotgani, milliy tilni unutish xavfi, an'anaviy qadriyatlarning susayishi hamda manqurtlik, ya'ni o‘zlikni unutish holatlari kiradi. Ushbu tahdidlarga qarshi bir qator yechim yo‘llari taklif etiladi: milliy tarbiya dasturlarini kuchaytirish, raqamli kontentni o‘zbek tilida yaratish, madaniy meros markazlarini rivojlantirish, yoshlarni madaniy loyihalarga jalb qilish va ikki madaniyatlilik (bikulturalizm) konsepsiyasini joriy etish.

O‘rganish natijalari asosida quyidagi amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi. Davlat darajasida milliy tarbiya konsepsiyasini yangilash, madaniyat markazlarini qo‘llab-quvvatlash va yoshlar siyosatida qadriyat modulini kuchaytirish tavsiya etiladi. Ta'lim muassasalari darajasida *milliy madaniyat* fanini majburiy o‘quv predmeti sifatida joriy etish, o‘quv dasturlariga qadriyat modullarini kiritish va ustoz-shogird tizimini tiklash zarur. Oila darajasida oila kengashlarida milliy tarbiya masalalarini muhokama qilish va milliy bayramlar hamda urf-odatlarni saqlab qolish muhim ahamiyatga ega. Yoshlar darajasida esa milliy madaniy merosni mustaqil o‘rganish, madaniy tadbirlarda faol ishtirok etish, ona tilida muloqotni kuchaytirish va qadriyatlarni raqamli platformalarda targ‘ib qilish tavsiya etiladi.

Globallashuv va raqamli texnologiyalar rivojlangan bugungi davrda yoshlarni milliy qadriyatlar asosida tarbiyalash mustaqil O‘zbekiston uchun strategik ahamiyatga ega. Xalqimizning boy ma'naviy merosi yoshlar ongini yot g‘oyalardan himoya qiluvchi eng ishonchli qalqondir.

Olingan natijalarga ko‘ra:

1. Milliy qadriyatlar (mehnatsevarlik, ota-onaga hurmat, halollik va ilmga intilish) yoshlar xarakterini to‘g‘ridan-to‘g‘ri shakllantiradi. Bu jarayon qadriyat, tarbiya va kundalik xulq-atvor zanjiri orqali yoshlarda mas'uliyat, vijdonlilik va bag‘rikenglik kabi fazilatlarni qaror toptiradi.
2. Oila va ta'lim tizimining hamkorligi juda muhim. Oiladagi ibrat va rag‘bat usullari, ta'lim muassasalaridagi mutafakkirlar merosi hamda xalq san'ati yoshlarda kuchli ma'naviy immunitet hosil qiladi.
3. Internet va tashqi madaniyat xavflariga qarshi kurashishda taqiqlardan emas, balki raqamli makonda o‘zbek tilidagi qiziqarli kontentni ko‘paytirish hamda

yoshlarga oʻzligini yoʻqotmay zamonaviy boʻlishni oʻrgatish (bikulturalizm) samarali yoʻl hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda, davlat, ta'lim maskanlari va oila darajasida taklif etilgan chora-tadbirlar amaliyotga tatbiq etilsa, maqolada koʻtarilgan muammolar ijobiy yechim topadi. Milliy oʻzlikni asrashga qaratilgan bunday yondashuv mamlakatimiz kelajagi uchun har tomonlama yetuk va raqobatbardosh avlodni tarbiyalashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Mirziyoyev Sh.M. “Yangi Oʻzbekiston strategiyasi”. – Toshkent: “Oʻzbekiston” nashriyoti, 2021.
2. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. “Oʻzbekiston — 2030” strategiyasi toʻgʻrisida. – Toshkent, 2023.
3. Oʻzbekiston Respublikasining Qonuni. “Yoshlarga oid davlat siyosati toʻgʻrisida”. – Toshkent, 2016.
4. Ergashev I. “Globallashuv va milliy-ma'naviy jarayonlar”. – Toshkent: “Akademiya”, 2005.
5. Otamuratov S. “Globallashuv va milliy ma'naviyat”. – Toshkent: “Oʻzbekiston”, 2013. (Globallashuvning milliy oʻzlikka ta'sirini tahlil qilgan eng asosiy asarlardan biri).
6. Saifnazarov I. “Yangi Oʻzbekiston: inson qadri ulugʻlangan yurt”. – Toshkent: “Zamin nashr”, 2022.
7. Toʻlenova K. “Jamiyat taraqqiyotida qadriyatlarning oʻrni”. – Toshkent: “Falsafa va huquq”, 2007.
8. Omonov B. “Globallashuv sharoitida yoshlar ma'naviyatini shakllantirishning oʻziga xos xususiyatlari”. // Oʻzbekiston Milliy universiteti xabarlari, 2021.